

MINNESTADEN

Gruppebilde frå Knudaheio

INGER UNDHEIM

I samband med eit dokumentasjons- og forskingsprosjekt i nettverket av litteraturmuseum, har Garborgsenteret skrive om Knudaheio si historie. Garborgsenteret undersøkte korleis Arne Garborg, Hulda Garborg, Rogaland Landsgymnas og Time mållag har forma og nytta Knudaheio som minnestad i tidsrommet 1899–1975. Heilt sidan Arne Garborg fekk bygd sommarstova i Knudaheio har ho vore ein valfartsstad. Ho har vore mål for skuleutflukter, søndagsturar og stad for høgtidelege seremoniar. Dei utvalde bilda viser denne mangfaldige bruken av Garborgs sommarstove og gravstad.

Jæren folkehøgskule på søndagstur til Knudaheio 1907/1908. Skulen organiserte skuleutflykter for både elevar og lærarkursstudentar til Knudaheio frå byrjinga av 1900-talet. Dei gjekk den om lag to mil lange turen frå Klepp til Undheim til fots. Elevane har finkleda på, noko som tyder på at dette var ein ekte søndagstur. Fotograf Karl K. Kleppe var lærar på folkehøgskulen 1900–1942.

*Foto: Karl K. Kleppe, *Klepp kommune.*

Jæren folkehøgskule framfor Knudaheio med ny bordkledning 1909/1910. Garborgs sommarstove hadde opprinneleg torv på taket og halgjekledde veggjar. Det tok meir enn ti år før Arne Garborg fekk kledd hytta si med panel. I framgrunnen ser ein trespirer som Garborg sjølv har planta. På grunn av det vêrharde klimaet, mykje turistbesøk og beitande buskap hadde plantene dårlege kår i Knudaheihagen.

*Foto: Karl K. Kleppe, *Klepp kommune.*

Jæren folkehøgskule på tur i 1916.

Draumen om ei raudmåla hytte hadde Garborg frå starten av, men raudfargen fekk Knudaheistova først i 1911. Det var ikkje uvanleg at nokre panner blés av taket i løpet av vinteren. Jenta i setesdalsdrakta under vindaugget til høgre heiter Siri Knutsdotter Austad, 1899–1986. Ho var frå Austad i Bygland kommune, og gjekk på Jæren Folkehøgskule skuleåret 1915–1916. Det er godt mogleg at det er folkehøgskulelærar Karl K. Kleppe som har teke dette bildet òg.

*Foto: Ukjend, *Knut G. Austad.*

Barn som kikkar inn vindauga i Knudaheihagen. Originalfoto i privat eige. Knudaheio blei tidleg ein attraksjon. Tilreisande kom for å sjå plassen, og gjerne også helsa på den kjende diktaren. Sjølv håpa han der ikkje kom folk. Besøket hadde ein tendens til å koma når det ikkje passa, og forstyrra arbeidsro – og kvilero. Kan henda desse skuleborna håpa å få auge på sjølvaste Arne Garborg inne i stova?

*Foto: Ukjend, *Nasjonalbiblioteket.*

Rogaland Landsgymn.
i Knudshøi 1879

nas
925.

Knudaheio har i alle tider vore eit populært søndagsturmål. Dette lille følgjet har kanskje teke seg ein sykkeltur frå Bryne? I bakgrunnen ser ein gravhaugen, med Arne Garborgs minnetavle. Hulda Garborgs oske vart nedsett i haugen tysdag 25. juni 1935. Arne Garborg si minnetavle vart kløyvd i to like tavler då Hulda Garborg skulle haugsetjast. Dette bildet er teke tidlegare same månad av Jonas Jørstad frå Bryne, bokhandlar og mangeårig formann i Time mållag. Mållaget haldt tilsyn med Knudaheio frå 1923. Frå venstre: Magnus Jonsbråten, Liv Jørstad Skadsem, Helga Jonsbråten, ukjend, Odd Jørstad og Berta Jørstad.

Foto: Jonas Jørstad, *Time kommune.

Landsgymnaset på Bryne opna same året som Arne Garborg døydde. Både diktaren og Knudaheio blei svært viktige element i landsgymnaset si identitetsbygging og fellesskapskjensle. Det første kullet med elevlar starta i slutten av august 1924. Berre ei veke etter at det første elevkullet starta, vart den første skuleturen til Knudaheio arrangert.

På dei førre dobbelsidene ser me det andre kullet frå Rogaland Landsgymnas samla rundt gravhaugen, på skuletur i 1925. Skulestyrar Edvard Brakstad står på steingarden og held minnetale for høgtidsstemte elevlar. Urna med Arne Garborgs oske var blitt sett i haug i juni same året.

GRAVHAUGEN I KNUDAHEIO

Allereie i 1907 skreiv Garborg i dagboka at han ønskte å bli hauglagd i Knudaheio: «Eg vil plante ein Lund. Og i den Lunden vil eg ein Gong reise meg ein Haug; i den vert eg lagd naar eg er ferdug; der bur eg daa sidan og er Skogvord for Jæren.»¹ Då Arne Garborg døydde, tilbød Hulda Garborg Time kommune å overta Knudaheio, mot at Time mållag fekk nytta huset og det vart reist ein haug i hagen med Garborgs urne i. Heradsstyret vedtok samrøystes å ta imot gáva etter Hulda sine vilkår.

Det var svært uvanleg å bli gravlagd i eigen hage. I Noreg var det berre blitt gjort nokre få gonger tidlegare, blant anna Edvard Grieg på Trolldhaugen. Det var kongen i statsråd som gav løyve til at Garborgs urne kunne setjast i haug i Knudaheio, og det kunne tolkast som ei forventning om at Knudaheio for alltid skulle vera ein verna stad.

Med hauglegginga i Knudaheio gav familien diktaren tilbake til Jæren. Gravhaugen sikra samstundes ein varig minnestad for Arne Garborg. Då Hulda Garborg døydde i 1934, opna Time kommune opp for at ho skulle få dela mannens haug dersom familien ønskte det. Sonen Tuften takka ja til tilbodet. I eit brev til familievennen Eivind Hognestad skreiv han at mora si oske òg burde kvila i Knudaheio *som høyrer til i eit fylke, som hev funne vegen heimatt til seg sjølv og sagt ja til det som for mor og far var eit livsspursmål: norsk mål.*²

NEDSETTING AV HULDA GARBORGS OSKE

Ti år etter at Arne Garborgs urne vart køyrd opp Knudaheibakken, kom andre bilar opp same vegen. Tuften hadde bede om at det skulle vera ein lukka seremoni. Gravfølget bestod av den næraste familien og nære venner, ordførar og formannskapet i Time kommune, styret i Time mållag, rektor ved Rogaland landsgymnas og forfattar Theodor Dahl. Sistnemnde skreiv om hauglegginga i avisa Stavangeren:

Den vesle flokken gikk stille bort til Knudaheio. En bar Hulda Garborgs askeurne gjemt. [Tuften] Garborg gikk bøid og taus. Han sa en gang: «Å nei som trærne har vokset her. Det skulle far ha sett. Han ville blitt glad. [...] Han gikk opp på haugen og satte urnen ned. Under stor stilhet hos de som stod kringom. Det er somme tider tausheten har den sterkeste talen. [...] Fra Knudaheio reiste Garborgfolkene til Garborggården for å se heimen der. Og etterpå vilde de til Time kirkegård og se om graven til Eivind Garborg og legge på den noe av blommene som las på haugen i Knudaheio.»³

Hulda Garborgs urnedsetting.
Sonen Tuften er nummer tre f.v.
*Foto: Jonas Jørstad, *Time kommune.*

Rogaland landsgymnas (seinare Bryne gymnas) nytta ikkje berre Arne Garborgs sommarstove til utfluktsmål for nye elevar. I nærare femti år reiste avgangselevane til Knudaheio etter examen artium, der dei blei feira som studentar. Det årvisse ritualet vart kalla studentdåpen. Studentdåpen tok til då det første kullet vart uteksaminert i 1928, og tradisjonen heldt seg heilt til 1975. På bildet har avgangselevane frå 1951 framleis russeluene på hovudet. Studentluene ligg i dei kvite øskjene.

Foto: Svein Inge Årrestad.

Nyklekte studentar i Knudaheio i 1951. Øskjene som studentluene låg i, er blitt til kaffibord. Svein Inge Årrestad i framgrunnen. Studentdåpen gjekk ikkje nødvendigvis føre seg på same måte kvart einaste år, men nokre sentrale element gjekk igjen. Berre dei som hadde stått til eksamen kunne vera med på studentdåpen. Rektor eller ein lektor tala til dei nye studentane, og så skifta ein frå russelue til studentlue. Den latinske studentsongen *Gaudeamus igitur* blei sungen, og seremonien slutta med signering av gjesteboka i Knudaheio.

Foto: *Svein Inge Årrestad.

NOTAR

- ¹ Garborg 1925:2
- ² Reime 2003:11
- ³ Stavangeren 26.6.1935.
- ⁴ Stavanger Aftenblad 28.06.1937:1.

LITTERATURLISTE

- Dahl, Theodor 1935: *Hulda Garborg er hauglagd i Knudaheio*, Stavangeren 26.6.1935.
- Garborg, Arne 1925: *Dagbok 1905–1923*, Aschehoug.
- Hammeraas, Gunhild, Ørjan Zazzera Johansen og Inger Undheim 2018: «Knudaheio som minnestad. Bruken av Arne Garborg si skrivestove på Jæren 1898–1975». I Ottar Grepstad (red.): *Forfattarens skriftstader. Litterære museum i norsk minnepolitikk*, s. 167–211, Det norske Samlaget.
- Reime, Sigbjørn 2003: *Om Knudaheio*, Time kommune.
- Reime, Sigbjørn 2010: *Heime att... Ei forteljing om Arne Garborg og Knudaheio*, Time kommune.
- Stavanger Aftenblad 1937: "Sol og fest over folkedansen på Sand", 28.06.1937.

Har du historiske bilde frå Knudaheio som du vil dela med Garborgsenteret? Send e-post til garborg@jaermuseet.no, eller kom innom for ein drøs.

Noregs Ungdomslag heldt minnestund i Knudaheio under landsstemnet i Rogaland juni 1937. Vêret var så regntungt og grått at ein kunne ha lyst til å avlysa heile turen. *Likevel møtte det fram kring 300 mann som vilde sjå Jæren, korleis so veret skapte seg*, meldte Stavanger Aftenblad. Men regnet gav seg etter kvart. I Knudaheio opna utsynet seg over Jæren ut til ei hav som gjekk i eitt med skyene over seg. Theodor Dahl og Klara Semb talte. *Det var høgtid over denne einfelde hylling av minnet åt dei to som kviler jamsides i Knudaheihagen, og mangt eit auga dimdest i ungdomsflokken*, avrunda journalisten.⁴

Foto: Ukjend, *Time kommune.